

Diedáhus sámi
dearvvašvuoda- ja sosiála
bálvalusaid birra

Sisdoallu

1. ÁLGGAHUS	3
2. SÁMI DEARVVAŠVUOĐA- JA SOSIÁLAPOLITIHKKA DÁL	4
3. VUOĐDU SÁMI DEARVVAŠVUOĐA- JA SOSIÁLABÁLVALUSAIDE	7
3.1 Máhtolašvuohta sámi giela ja kultuvrra birra	8
3.2 Máŋggakultuvrralaš áddejupmi	9
3.3 Dutkan ja statistihkka	10
4. STIVRENGASKAOAPMI	10
4.1 Ráđđádallamat ja šiehtadallamat	11
4.2 Organiseren	12
4.3 Ruhtadanortnegat	12
4.4 Plánen	13
4.5 Láhkaaddin	13
5. STRATEGIJA BAJIMUŠ SÁMI DEARVVAŠVUOĐA- JA SOSIÁLAPOLITIHKKII	15
6. HÁLDDAHUSLAŠ JA EKONOMALAŠ VÁIKKUHUSAT	16
7. REFERÁNSSAT	16
MIELDDUS 1	17
MIELDDUS 2	18

1 Álggahus

Diedáhusa ulbmilin lea bidjat vuodu bajimus dási sámi dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka ságaškuššamii. Diedáhusas válddahalloyvvo Sámedikki boahhteáiggi strategalaš dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkalaš bargu.

Daid iešguđet fágasurggiid birra ii ságaškuššojuvvo sierra dás, ja ovttaskas doaimbajut maid eai leat logahallojuvvon dán diedáhusas. Diedáhusa čuovvleapmin, viidáset barggus stivren-gaskaomiin, lea áigequovdil ahte doaimbajut ságaskuššojit ja ovddiduvvojit. Diedáhus lea váldán vuolggasaji sámi giella- ja kulturmáhtolašvuodas ja mánggakultuvrralaš áddejumis vuodđun sámi álbmoga ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid kvalitehta sihkkarastimii, seamma dásis go muđui Norgga álbmogis leat. Ulbmilin lea oainnusin dahkat dárbbu vai ovddasvástádus dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ovddideames ja kvalitehta-sihkkarastimis sámi bálvalusdárbbaseaddjiide bajiduvvo ovttaskas olbmo dásis bajimus stáhtalaš dássái.

Ain lea stuorra dárbu ahte fágabargiin buot dásiin servodagas lea máhtolašvuhta sámi gielas ja kultuvrras. Bargu ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid kvalitehta sihkkarastimiin sámi álbmogii, eaktuda buori gulahallama guovtti dássásaš kultuvrra vuolggasajis man oktavuodas diehtujuohkin manná goappašiid guvlui ja dat áddejuvvo kultuvrralaš oktavuoda vuodul. Máhtolašvuhta earáid giela ja kultuvrra birra dagaha dan ahte lea vejolaš gulahallat ja mánggakultuvrralaš áddejupmi unnuda vejolaš gulahallanválttisvuodaid.

Sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid kvalitehta sihkkarastin dál lea oalle guhkás daid ovttaskas olbmuid duohken geain lea erenoamáš gelbbolašvuhta dahje lea erenoamáš beroštupmi sámi gillii ja kultuvrii. Dávjá lea maiddái nu ahte ovttaskas sámi bálvalusdárbbaseaddji dat ieš ferte meroštallat makkár dárbu sus lea dearvvasvuoda- ja sosiálabálvalusaide. Dávjá lea nu ahte Norgga dearvvašvuoda- ja sosiálabargiin lea unnán dahje ii leat oppanassiige máhtolašvuhta sámi gielas ja kultuvrras ja mánggakultuvrralaš áddejumis. Danne lea sin vejolašvuhta fáhtet ja árvvoštallat bálvalusdárbbaseaddji vejolaš bálvalusdárbbu, ráddjejuvvon. Ollu sámít rahčet assimilerenpolitihka váikkuhusaiguin mii lei 1800- ja 1900-logus, ja dárbbasit juridihkalaš- ja dearvvašvuodafágalaš kultuvrralaš oaivadeami go galget sáhttit ávkástallat vuoigatvuodaineasetguin dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ektui.

Diedáhus lea ráhkaduvvon čuovvovaš vugiin:

Kapihttal 2 válddahalloyvvo Sámedikki sadi ja bargu sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaiguin. Sámediggi galgá dál ovddidit sámi dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka, buktit árvalusaid dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkkii sámi álbmoga ektui, - ja doaimmat gulas-kuddanásahussan ja galgá rávvet ja oaivadit guovddáš eiseválddiid. Dáid bargguid goziheapmái oažžu Sámediggi ruđaid stáhtabušehta bokte. 2004:s juolluduvvui 5,1 miljon ruvno mii geavahuvvui 25 dearvvašvuoda- ja sosiálaguoski prošeavttaide, prošeaktaseminárii, stipeandan sámegeilat studeanttaide veajuiduhtinfágaid siskkobealde ja guovtti hálddahušlaš virgái. Sámedikki váldomihttomearrin lea: - ”*Ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat sámi álbmogii, nugo muđui álbmogis leat*”.

Kapihttalis 3 válddahalloyvvo máhtolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras, ja mángga-kultuvrralaš áddejumiis vuodđun ollislaš ja dássásaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid kvalitehta sihkkarastimii sámi álbmoga váste. Ain lea stuorra dárbu ahte fágabargiin buot dásiin servodagas lea sámi giella- ja kulturmáhtolašvuohta. Fuones máhtolašvuođadássi váttásmahttá vejolašvuođaid kvalitehta sihkkarastit dearvvasvuođa- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga váste.

Kapihttalis 4 guorahallojvvo stivrenskaoapmi strategiijan sámi dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid mihttomeari sihkkarastimis. Ovdamearkkat stivrenskaoapmin leat: Láhkaaddin, organiseren, ruhtadanortnegat, plánen, ulbmilstivren, fálddagaid mudden ja jearaheapmi, oktiiortnendoaibmajut ja šiehtadallamat. Stivrenskaoamit eai leat dál geavahuvvon systemáhtalaččat Sámedikki ja stáhta politihkalaš mihttomeari čađaheames ollislaš ja dássásaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid ektui sámi álbmoga váste Norggas. Dát dagaha dan ahte bálvalusat sámi bálvalusdárbbasaddjiide gártet leat hui summal ja leat unnán einnostahtti.

Kapihttalis 5 válddahalloyvvo sámi dearvvašvuođa- ja sosiálapolitihka bajimuš strategiija. Jođáneamos lági mielde fertejit áshuvvot dihto ráđđádallan- ja šiehtadallanprosedyrat Sámedikki ja guovddáš eiseválddiid gaskka dáid gažaldagaid hárrái. Dáin čoahkkimiin berre ságaškušat ja mearridit makkár stivrenskaoamit galget geavahuvvogoahit ollislaš ja dássásaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid ovddideami kvalitehta sihkkarastimii sámi álbmoga váste, seamma dásis go muđui álbmogis leat. Stivrenskaoamiid geavaheami bokte sirdojvvo ovddasvástáduš sámi dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusain sámi álbmoga váste ovttaskas olbmo dásis bajimuš stáhtalaš dássái.

Kapihttalis 6 guorahallojvvojit makkár ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkuhusat Sámedikki boahteáiggi dearvvašvuođa- ja sosiálapolitihkas leat. Stáhtas lea ovddasvástáduš vejolaš goluin ráđđádallamiid ja šiehtadallamiid ektui, ja iešguđetlágan stivrenskaoamiid ovddideami ektui.

Diedáhusas čujuhuvvo dieđalaš girjjálašvuhtii gálđočujhusaiguin oainnusin dahkan dihte oktavuodaid máhtolašvuođa sámi gielas ja kultuvrras ja mánggakultuvrralaš áddejumi ja vejolašvuođa gaskka kvalitehta sihkkarastit dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga váste.

2 Sámi dearvvašvuođa- ja sosiálapolitihka dál

Sámi dearvvašvuođa- ja sosiálapolitihka váldomihttomearrin leat ollislaš ja dássásaš dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusat, seamma dásis go muđui álbmogis leat. Dát ovdanboahdá áigodaga 2002 – 2005 Sámediggeplánas ja dat dávista Ráđđehusa doaibmaplána mihttomearrái dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusat sámi álbmoga váste 2002-2005, *Mangfold og likeverd*.

Sámediggi lea ángiruššan sakka dearvvašvuođa- ja sosiálapolitihkalaš áššiiguin mat gusket sámi bálvalusdárbbasaddjiide. Sámedikki dearvvašvuođa- ja sosiálapolitihka guovddáš mihttomearrin lea nannet máhtolašvuođa ja áddejumi sámi bálvalusdárbbasaddjiid dárbbuin,

ja ahte sis lea vuoigatvuohta deaividit máhtolašvuođain ja áddejumiin sámi giela ja kultuvrra dáfus. Sámedikkis lea leamaš beroštupmi ásahtit dulkaortnega, vai sámi pasieanttat oččošedje vejolašvuođa geavahit dulkka dearvvašvuođaásahusain. Sámediggi lea searvan bargui mánáid- ja bearašsuodjalanodastusain, ja lea čujuhan ahte guovllukantuvrrain ja gielddain dárbbášuvvo sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta. Dasto leat geahččalan bargat dakkár ásaahasaid bisuhemiin main lea erenoamáš ovddasvástádus sámi mánáin ja nuorain.

Go guoská gárrendilleodastussii man oktavuodas dearvvašvuođafitnodagat leat váldán badjelasaset gárrendillefuolahusa, leat ohcalan dikšunfálaldaga mas sámi gárrenávnas-boastutgeavaheaddji sáhtta oážžut divššu kulturáddejumiin. Sámedikkis lea maiddá leamaš beroštupmi buoridit sámi giella- ja kulturgelbbolašvuođa veajuiduhttima oktavuodas, ja lea ásaahan stipeandda mii juogaduvvo jahkásaččat ohcama mielde sámegielat studeanttaide veajuiduhttinguoski fágaid siskkobealde. Hástalussan lea fuolahit ahte fálaldat sámi bálvalusdárbbášeadjiide ii gárta gillát dan geažil go ekonomalaš eavttut čavgejuvvojit dađistaga juolludemiid unnidemiiguin ja bargiid geahpedemiin. Ášši lea jeavddalaččat váldojuvvon ovdan guovddáš eiseválddiiguin, dat lea dahkkojuvvon vuođo- ja spesialista-dearvvašvuođabálvalusa, buohcciviessodoaimma, veajuiduhttima, psykalaš dearvvašvuođasuodjaleami, bearaš- ja mánáid-suodjaleami ja gárrendilledivššu ektui. Sámediggi deattuha ahte ovddasvástádus dás gullá gielddalaš eiseválddiide, dearvvašvuođafitnodagaide ja stáhtalaš eiseválddiide.

Ráđdehusa doaibmaplánas, *Mangfold og likeverd*, lea okta doaibmabijuin ahte galgá ásaheavvot diehtujuohkinbálvalus sámi bálvalusdárbbášeadjiid ja earáid váste. Plánas čuožžu ahte Sámedikkis galgá leat ovddasvástádus das. Sámedikki mielas lea buorre jos oážžut diehtujuohkinbálvalusa, muhto lea dovddahan ahte ii leat riehta bidjat dakkár doaimmaid Sámediggái. Dál geahččalit gávdnat čovdosa diehtujuohkinbálvalusa ektui.

Sámediggi lea dearvvašvuođasektuvrra nuppástuhttima ja dearvvašvuođafitnodagaid ásaheami rájes bargan dan ala ahte galgá leat duohta váikkuhanfápmu dearvvašvuođafitnodagaid guovdu. Sámediggi lea ollu gerddiid váldán ovdan dan ahte Sámediggi ferte beassat leat mielde fitnodagaid stivrraid nammadeames, ja dán rádjai gal eat leat vuos beassan searvat nammademiide. Dán barggu geažil leat dattetge ožžon šiehtadusa Dearvvašvuođa- ja fuolahusdepartemeantta ja Sámedikki gaskka ahte 2005:s galgá ásaheavvot ovttasbargoorgána visot sámi guovllu guovllulaš dearvvašvuođafitnodagaid ja Sámedikki gaskka. Dán orgána bargun galgá leat geahččat sámi pasieanttaid ollislaččat, beroškeahttá das movt guovllulaš dearvvašvuođafitnodagat juohkásit. Ovttasbargoorgánas lea maiddá sierra ovddasvástádus bearráigeahččat ahte dearvvašvuođafitnodagat gozihit sámi perspektiivva.

Sámediggái juolluduvvojit ruđat jahkásaččat stáhtabušehta bokte. Bušehtalaš ovdáneapmi 1999 rájes dalle go Sámediggi válddi badjelasas ovddasvástádusa juohkit ruđaid dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide lea leamaš ná: 1999 rájes 2001 rádjai oaččui Sámediggi 4,7 miljon ruvno jahkásaččat, ja 2002-2005 áigodagas 5,1 miljon ruvno jahkásaččat. Váldo-oassi ruđain juogaduvvui dearvvašvuođa- ja sosiálaprošeavttaide ohcama mielde, 2004:s ožžo 25 prošeavtta ruđaid, geahča mildosis. Jahkásaččat dollojuvvo prošeaktajodiheaddji seminára mas ovddiduvvojit prošeavttat iešguđet fáttáid mielde. Dás namuhit muhtun fáttáid mat leat váldojuvvon ovdan semináras: *Den ensomme kulturrytter* (2002), *Den samiske bruker i fokus* (2003) ja *Kommunikasjon og tolking* (2004). Dasto lea addojuvvon 100.000 ruvno stipeandan sámegielat studeanttaide veajuiduhttinguoski fágaid siskkobealde.

Prošeaktarudat maid Sámediggi lea juogadan dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid láchimii sámi álbmoga váste, leat vuolggahuvvon NAČ 1995:6 *Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid plána sámi álbmoga váste*, vuodul. NAČ buvtii oidnosii ahte sámi bálvalusdárbbasheaddjiin ja Norgga dearvvašvuodadoaimmahagas leat stuorra hástalusat áddehallat gaskaneaset. Dát čuovvoluvvui ráđdehusa doaibmaplánas: *Mangfold og likeverd*. Dán doaibmaplána mielde čuvvo prošeaktarudat muhtun doaibmabijuid álggaheapmái mat ledje plánas.

Sámediggi lea mearridan njuolggadusaid prošeaktarudaid váste, ja Sámediggeráddi mearrida juohke jagi áŋgiruššansurggiid dáid ruđaid juohkimii njuolggadusaid ektui. Ohcamiid meannudeami oktavuodas lea deattuhuvvon geografalaš viidodat, ja iešguđet fágasuorggit dearvvašvuoda- ja sosiálasektuvrra siskkobealde. Sámediggi lea erenoamážit ávžžuhan fága-birrasiid guovlluin gos leat boahtán unnán ohcamat, ohcat prošeaktarudaid. Mihttomearrin dán rádjai lea leamaš ahte vuolggasajis lea sámi perspektiiva dahje sámi duohtavuohta mat galget heivehuvvot dábálaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalussii. Ruđat sierra ortnegiid ásaheapmái sámi bálvalusdárbbasheaddjiid váste eai vuolggasajis leat vuoruhuvvon. Eavttut nugo doaresfágalašvuohta, ovttasbargu ja oktiiortnen deattuhuvvojit.

Prošeaktarudaid áŋgiruššansuorggit 2005:s leat:

- Čielggadus- ja prošeaktabargu man áigumuššan lea heivehit dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi duohtavuhtii
- Metodaovddideapmi ja doaibmabijuid láchin iešguđet dárbbuide dábálaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid siskkobealde sámi guovlluin
- Dearvvašvuoda- ja sosiálabargiid oahpahus sámi gielas ja kulturáddejumis
- Pasieantaguoski girjjálašvuohta sámi bálvalusdárbbasheaddjiide

Áŋgiruššansuorgi *pasieantaguoski girjjálašvuohta sámi bálvalusdárbbasheaddjiide* lea ođđa ja mearriduvvui vuosttaš gearddi prošeaktaruhtageavaheapmin 2005:s. Geahča muđui ášši mildosa mas lea geahčastat prošeaktaruhta juolludemiin áigodagas 1999-2004. Prošeavttain oaidná makkár viiddis beroštumit dearvvasvuoda- ja sosiálabargiin leat.

Ovttasbargošiehtadusas oarjelsámi guovllu váste, mii lea šiehtadus Sámedikki ja Norlándda, Davvi-Trøndelága, Mátta-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkagielddaid gaskka, lea mearrádus ahte galgá geahčchaluvvot ásahuvvot ráđdeaddinbálvalus dearvvašvuoda- ja sosiálaáššiin oarjelsámi guovllus. Davvi-Trøndelága fylkkagielda váldá badjelasas bargoaddiovdas-vástádusa, ja Sámediggi fas ruhtada áigáiráddjejuvvon prošeaktaáigodagas. Sámedikki mielas lea dát buorre, ja doaivu ahte dat sáhtta leat mielde addimin buoret fálaldaga oarjelsámi bálvalusdárbbasheaddjiide.

Sámi ovttasbargu riikkarájiid rastá lea formaliserejuvvon Sámi parlamentáralaš ráđi ja parlamentarihkarkonferenssa bokte sámedikkiid ja Ruošša beale sámiid gaskka. Deatalaš lea nannet ja ovddidit dearvvašvuoda- ja sosiálafágalaš ovttasbarggu boahteáiggis. Ovttasbargu lea maiddái Suoma ja Norgga gaskka, “**Rájáid haga davvin**”, mii guoská oktasaš rádjaguvlui stáhtaid gaskka, ja guoskevaš giielddaid gaskka. Sámediggi lea buktán árvalusaid earret eará dearvvašvuoda- ja sosiálasektuvrra ektui.

Sámedikki mielas lea dárbu ángiruššat eanet riikkaidgaskasaš bargguin, erenoamážit eará eamiálbmogiid ektui. Danne ferte dat bargu mii lea álggahuvvon eamiálbmogiid hárrái Máilmmi dearvvašvuoda organisašuvnna (WHO) olis čuovvoluvvot. Deatalaš lea ahte stáhta lea dihtomielalaš dan ovddasvástádusa ektui mii das lea daid hástalusaid ektui mat eamiálbmogiin miehtá máilmmi leat dearvvašvuoda- ja sosiálaáššiid oktavuodas. Dasto addá ovttasbargu riikkaidgaskasaš dásis eamiálbmogiidda vejolašvuoda lonuhallat vásihusaid ja ovddidit strategiijaid.

Prošeaktarudaidda hálldašeami lassin leat Sámedikkis vejolašvuodat sihkkarastit váldomihttomeari ja ovddidit dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka; buktit árvalusaid, leat gulaskuddaninstánsan ja addit rávvagiid ja oaivadusa guovddáš eiseválddiide. Sámedikkis leat earret eará guokte čoačkkima jahkasaččat dearvvašvuoda- ja fuolahusministtariin ja leat dasto fasta čoačkkimat Sosiála- ja dearvvašvuodadirektoráhtain. Dasto dollojuvvojit čoačkkimat dearvvašvuodafitnodagaiguin ja guovllulaš oasálaččaiguin muđui. Dát leat leamaš deatalaš arenat bargui sámi dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkain.

Sámediggi ferte dovddastit ahte váldomihttomearri dán rádjai ii leat olahuvvon. Vaikko vel leatge álggahuvvon ollu positiivlaš ovddidandoaibmabijut, prošavttat ja dutkan sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid siskkobealde, de eai leat dán rádjai nagodan sihkkarastit ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga váste, seamma dásis go álbmogis muđui leat. Danne leat dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat dávjá soaittahagas ja unnán einnostahtti sámi bálvalusdárbbasheaddjiide.

3 Vuodđu sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaide

”I møtet mellom den enkelte medarbeider i helse- og sosialsektoren og brukere blir tjenestene til. Brukerenes opplevelse av det personlige møtet er kjernen i tjenestens kvalitet (Mangfold og likeverd).”

Kvalitehta lea dáidu duhtadit dárbbu ja movt bálvalusdárbbasheaddji dan vásiha. Dárbbut sáhttet leat omd. oidnosis jearaldagaid hámis. Jearaldat muddejuvvo maiddá vuordámušaiguin oážžut dakkár fáladaga mii sáhtta gokčat dárbbuid. Kvalitehta sihkkarastin lea bargu mainna buoridit kvalitehta. Norgga eiseválddit leat ráhkadan našuvnnalaš strategiija kvalitehta ovddideapmái dearvvašvuodabálvalusas.

”Informasjon og kommunikasjon er et hovedaspekt ved opplevelsen av kvalitet for alle brukere (Mangfold og likeverd).”

Ráđdehusa dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid doaibmaplánaš ”Mangfold og likeverd”, sámi álbmoga váste Norggas 2002-2005, daddjojuvvo ahte bálvalus šaddá dalle go ovttaskas mielbargi ja geavaheaddji deaivvadeaba. Go guovttis dahje mánnga olbmo deaivvadit, de dat álohii lea muhtun lágan gulahallan sutno/sin gaskkas.

Bargu kvalitehta sihkkarastit ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga váste, eaktuda buori gulahallama. Gulahallan váldá vuolggasaji guovtti dássásaš kultuvrras mas dieđut johtet guktui guvlui ja áddejuvvo kultuvrralaš oktavuoda vuodul.

”Kulturelle kommunikasjonsproblemer mellom helse- og sosialpersonell og samer handler om at personell ikke kjenner til eller forstår samers bakgrunn, tenke- og væremåte. Innenfor samisk kultur finnes også en teknologisk modernitet som forenes med samiske verdier snarere enn med det norske storsammfunnets (Mangfold og likeverd). Máhtolašvuohta earáid giela ja kultuvrra birra dahká gulahallama vejolažžan, ja mánggakultuvrralaš áddejupmi unnuda vejolaš gulahallanválttisvuođaid.

Gulahallama oktavuodas minoritehta ja majoritehta gaskka lea maiddá sáhka váldedili birra. Majoritehtas lea váldi ja dat sáhtá válljet leat beroškeahtá minoritehtas ja gáibidit ahte gulahallan galgá dáhpáhuvat majoritehta eavttuid vuođul. Almmolaš bargit leat dattetge erenoamáš dilis ja leat geatnegahttojuvvon láhčit dilálašvuođaid nu ahte buohkain galgá leat vuoigatvuohta gulahallat (*Hylland Eriksen & Arntsen Sørheim, 2003*).

3.1 Máhtolašvuohta sámi giela ja kultuvrra birra

Máhtolašvuohta sámi giela ja kultuvrra birra lea deatalaš eaktu jos dearvvašvuođa- ja sosiála-bargit galget sáhttit fállat sámi bálvalusdárbbasašaddjái dakkár fáldaga masa sus lea vuoigatvuohta. Dát dat addá dárbbalaš gelbolašvuođa deaivvadit ja gulahallat sámiiguin. Dulka geavaheapmi lea unnimus gulahallančoavddus dearvvašvuođa- ja sosiálabargiid ja sámi bálvalusdárbbasašaddji gaskka. Eatnigiella lea váimmu giella, ja eatnigiela bokte sáhtá olmmoš buoremusat mitalit iežas jurdagiid, ideaid, áibbašemiid ja sávaldagaid. Deatalaš lea maiddá ásaht áddejumi das ahte sámi kultuvra lea dynamalaš ja rievdá oppa áiggi odđa-áigásaš servodaga ektui gos mii eallit.

Eai buot sámit leat ovttaláganat ja sámit áppet miehtá Norgga. Ollu sámit gullet dakkár bearrašii ja sohki gos sii čevllohallet sámi duogážiin, ja gos lea lunddolaš ja čielga ášši dat ahte lea sápmelaš. Eará sámit fas leat bajásšaddan dakkár birrasis gos lei heahpat ja tabuvuloš leat sápmelaš, ja leat adnojuvvon heajut árvvus sámi duogáža geažil. Dál leat ollu sápmelaččain váttisvuođat mitalit ahte sii leat sápmelaččat, ja earát fas eai sihkkarit dieđe leat go sápmelaččat. Buot dát erohusat dagahit dan ahte sámiin lea iešguđet oktavuota sámi duogážiin ja sis lea maiddá iešguđet áddejupmi das gii lea sápmelaš.

Muhtun sápmelaččain lea sámeigiella eatnigiellan ja geavahit giela aktiivvalaččat. Earát fas máhttet veaháš sámeigiela, ja geavahit giela go sis lea bággu hállat sámiiguin geat eai máhte nu bures dárogiea. Buot sápmelaččain maid ii leat leamaš vejolašvuohta oahppat sámeigiela, danne go vanhemat válljejedje dárogiea sámeigiela sadjái. Dáinna lágiin válljejedje vanhemat (dahje vanhenvanhemat dahje máttarvanhemat) dávjá assimilerenpolitihka geažil mii čadahuvvui 1800- ja 1900-logus Norggas. Muhtumat áppet dakkár guovlluin gos sámeigiella geavahuvvo beaivválaččat, ja gos sámit leat eanetlogus álbmoga gaskkas, earát fas áppet dakkár guovlluin gos sámit leat unnitlogus.

Ollugiin dáláš sámiin lea dat áddejupmi ahte buohcuvuohta ja dearvvašvuohta lea identalaš majoritehta servodagain. Muhto dávjá čilgejuvvo dávda sámi árbevieu ja árvvuid vuođul, ja árbevirolaš sámi dálkasat ja dikšu geavahuvvojit. Sápmelaččaide sáhtá dávda mearkkašit juoidá mii guoská sosiálalaš oktavuhtii, eallinguhkkosaš oktavuodaide. Mis olbmuiin lávešaddat dakkár jáhku mii čilge ja dulko mii dáhpáhuvá dávda ja jápmima oktavuodas. Buohcuvuođa oktavuodas válljet mii vásihusaid vuođul dakkár vugiid mat leat beaktilepmosat go galgat fas dearvvasmuvvat. Ollu sápmelaččat geavahit ain árbevirolaš sámi dálkasiid ja

divššu lassin almmolaš dearvvašvuodabálvalussii (*Alexandersen & Karlsen, 2001; Hanssen, 1998; Olsen & Eide, 1999*).

Sámi servodagas lea dat árbevierru ahte ovttaskas olbmuid dahje bearraša váttisvuodaid galgá čoavdit bearaš dahje hui deatalaš olbmot sogas, eaige olggobeale olbmot. Dat ahte geassit sisa earáid go bearraša čoavdit váttisvuodaid, sáhtta mearkkašit dan ahte buktá oidnosii bearaš-čiegusvuodaid ja ná fuoniduvvo ja raššuduvvo vel ain eanet. Ollu bearrašiin lea okta dahje muhtun deatalaš olbmot geat galget čoavdit váttisvuodaid. Go garvá dáid olbmuid, de lea duolmmastan ovttá ráji, ja dat mearkkaša dan ahte bearaš dalle lea árvvoštallojuvvon fuones systeman. Veahkkeapparáhta geavaheapmi dearvvašvuoda- ja sosiáladoaimmahagas, lea viehka ođas sámi servodagas, ja buohkat eai gáro mannat fágaolbmuid lusa.

3.2 Mánnggakultuvrralaš áddejupmi

Mánnggakultuvrralaš áddejupmi unnuda vejolaš gulahallanváltisvuodaid šaddama. Lea sáhka iežas eallindili, oktavuoda oaidnimis, earáid eallindili ektui. *Kulturelle kommunikasjonsproblemer mellom helse- og sosialpersonell og samer handler om at personell ikke kjenner til eller forstår samers bakgrunn, tenke- og væremåte (Manfold og likeverd)*.

Sámediggi oaivvilda ahte mánnggakultuvrralaš áddejumi berre bidjat dearvvašvuoda- ja sosiálafágalaš oahppuide buot dásiin, ja oahpponeavvut mat geavahuvvojit fertejit leat áigequovdilát dán ektui.

Biomedisiinnalaš ovttalárganvuotta geavahuvvo dávjá ággan dasa ahte buot olbmui leat ovttalárgan dárbbut dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ektui. Oarjemáilmmi biomedisiidna vuodđuduvvá prinsihpaide ahte dávddat leat oppalaččat. Dát mielddisbukta dan ahte dulkomat ja oaivilat dávddaid oktavuodas leat sullii ovttalárganat miehtá máilmmi. Olbmot dulkojit dattetge dávddaid iešguđet láhkai ja dávdda ii sáhte čilget dušše biomedisiinnalaš duohpa-giiguin dahje biomedisiinnalaš oktavuodain. Oarjemáilmmi biomedisiidna juohká olbmo maidái goruda ja heakka dáfus. Sámi perspektiivvas ferte dávdda ja dearvvašvuoda áddet ja dikšut ollislaš jurddašeami vuodul masa gullet gorut, heagga ja sosiálalaš oktavuotta (*Hylland Eriksen & Arntsen Sørheim, 2003; Olsen & Eide, 1999; Hanssen, 1998*).

Vuolggasajis leat olbmot sihke ovttalárganat ja iešguđetláganat. Hui oppalaš dásis leat buot olbmot ovttalárganat omd. nu ahte mii geavahit sániid gulahallamii, leat sosiála, dárbbášit borramuša ja fertet oadđit. Muhto mii leat maid hui sierralárganat ja omd. mii eat leat oaidnit ovttalárganat, mis leat sierralárgan vásihusat, máhtolašvuotta, dáiddut, attáldagat ja vejolašvuodát. Muhtumat dáin ovttalárganvuodain ja sierralárganvuodát leat kultuvrralaččat. Oppalaččat sáhtta dadjat ahte buot maid mii oahppat lea kultuvrralaš muhto buot maid mii oazžut riegeadusas lea lunddolaš. Dat go gorut dárbbáša borramuša lea lunddolaš, muhto dat lea kultuvra mii lea min oahpahan goas, movt ja maid mii galgat borrat.

Dasto leat olbmot miehtá máilmmi ožžon dihto kultuvrralaš oktasašdovdomearkkaid ođastus-proseassaid bokte maid earret eará leat kapitalisma ja ođđaígásaš stáhta šaddan váikkuhan. Ovdamearkan sáhttit namuhit bálkábarggu, stáhtaboargárvuoda, formalalaš skuvlavázzima ja abstrákta oktasašvuoda nugo nasjonalisma. Kultuvrra guovddážin sáhttit oaidnit boares

vieruid, dábiid ja áddejumiid/govahallamiid mat olbmuid leat dábálaččat ja mat unnit ja eanet leat lunddolaččat.

Kultuvrra bokte mii oahppat mii lea dávda ja movt dan sáhtta ja berre dikšut. Dávdačilgehusat leat eallindili válldahallamat ja sáhttit gávdnat ovttaláganvuodaid válldahallamiin daid olbmuid gaskkas geain lea sullasaš kultuvrralaš duogáš. Muhto válldahallamat sáhttet maiddá molsašuddat omd. sohabeali, agi, ekonomiija, oskkolašvuoda, dearvvašvuodadili ja dan gaskka gos ja movt sii leat eallán (*Hylland Eriksen & Arntsen Sørheim, 2003*).

3.3 Dutkan ja statistihkka

Dutkan ja statistihkka dárbbuid, dárbbuid rievdamiid, kvalitehta ja ulbmilolahusaid birra, sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ektui, ferte leat olamuttos vuodđun boahteáiggi politihkalaš mearrádusaide. Sámi servodagas váilu ollu dat mii muđui servodagas adnojuvvo iešalddis čielga áššin. Ovdamearkka dihte sáhtta namuhit ahte eai gávdno dohkálaš statistihkat sámi servodatdiliid birra. Danne ferte organiseret ángiruššama juksat bohtosiid dain surggiin.

Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš ásahuvvui ođđajagimánu 1. b. 2001 ja lea ain bajásráhkadandásis. Guovddáš lea lokaliserejuvvon Kárášjohkii Finnmárkkus, muhto dat gullá Romssa universitehta Servodatmedisiinnalaš Instituhta ossodahkii. Dál leat guovddáža oktavuodas čieža dieđavirggi. Guovddáš galgá bargat doaresfágalaš dutkamiin ja oahpahusain fáttáid ektui mat gusket sámi dearvvašvuhtii. Deatalaš lea nannet dutkama sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid oktavuodas. Sámediggi šaddá leat deatalaš oasálaš dán barggu nannosmahttimis.

Sámediggi váikkuha maiddá jahkásaččat ovddidan- ja oahpahusprošeavttaid dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid láhčimii sámi álbmoga váste, ja sii guđet ožžot prošeaktarudaid fertejit ráhkadit raprottaid iežaset bargguin. Dollojuvvo maiddá jahkasaš prošeaktajođiheaddji seminára main leat iešguđet fáttat prošeavttaid vuodul, ja dain seminárain leat ráhkaduvvon raporttat.

Maiddá iešguđet dutkan- ja ovddidanprošeavttat leat jođus sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ektui Norggas. Deatalaš lea ahte sámi dearvvašvuoda- ja sosiáladutkama siskko-bealde lea dásseárvoperspektiiva¹ sihke dutkiid ja dutkansurggiid ektui. Sámediggi lea oččodeamen dan ahte ásahuvvo dutkanráđdi mii váikkuhivččii sakka sámi dearvvašvuodadutkama lassáneami.

4 Stivrengekaskaoapmi

”Bajimus álbmotlaš bargamuššan lea váfistit ovttárvosaš fáaldagaid sámiide go álbmogii muđuige. Dán ferte dahkat daid juridihkalaš, moralalaš ja politihkalaš geatnegasvuodaid vuodul, mat álbmotstáhtas leat sámiid ektui. Sámediggi áigu bargat dan ovdi ahte guovddáš dásis biddjojit čielga eavttut mo galgá juksat ovttárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálva-

---

¹ Almmolaš eiseválddit galget aktiivvalaččat, ulbmillaččat ja plána mielde bargat dásseárvvuin sohabealiid gaskka buot servodatsurggiin, geahča Dásseárvolága § 1a.

lusaid sámi álbmogii. Sámi ássanguovlluid stáhta, fylkkagiielddaid ja gielddaid ásahusaid ja dearvvašvuoda-fitnodagaid ferte geatnegahttit váldit ovddasvástádusa ángiruššamis ahte sámi perspektiiva ovttaiduvašii dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalussii.” (2002-2005 Sámediggeplána).

Go stáhta galgá álggahit dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkalaš mihttomeriid ja mearrádusaid, de geavahuvvojit iešguđet lágan stivrenaskaoamit. Stivrenaskaoamiide ovdamearkan sáhttet leat: lánkaaddin, organiseren, ruhtadanortnegat, plánen, ulbmilstivren, fálddagaid mudden ja jearaldagat, oktiortnendoaimbijut ja šiehtadallamat. Stivrema sáhtta defineret nu ahte dat lea dihtomielalaš geahččaleapmi mearridit movt mearrádusat galget johtui biddjojuvvot ja čuovvoluvvot vai manná nugo vurdojuvvo.

Sámediggi oaivvilda ahte vejolašvuotta duohtandahkat mihttomeari sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusain, buorrána dan bokte go ovddiduvvojit ja váldojuvvojit atnui iešguđet lágan stivrenaskaoamit. Sámediggi háliida dáinna lágiin loktet ovddasvástádusa sámi álbmoga vástesaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ovddideames ja kvalitehta sihkkarastimis ovttaskas olbmo dásis bajimuš stáhtalaš dássái.

Ulbmillaš stivrenaskaoamiid barggus ja ovddideames go galgá juksat mihttomeari, dárbbasuvvo fágalaš gelbbolašvuotta mángga iešguđet fagas nugo jussas, ekonomiijas, organisašuvdnateoriijas ja dearvvašvuodas. Stivrenaskaoamiid ferte maiddá dađistaga evalueret ja muddet beaktivuoda ja ulbmilolahusa ektui.

Go galgá leat vejolaš evalueret válljejuvvon stivrenaskaoamiid ektui, de ferte ovddidit mihtidanindikáhtoriid ja kvalitehta sihkkarastin hámiid, nugo omd. kvalitehtaindikáhtoriid dearvvašvuoda-fitnodagain ja bearráigeahččansurggiid ovddideami oktavuodas bearráigeahččandoaimmain sámi bálvalusdárbbasheaddji ektui.

4.1 Ráđđádallamat ja šiehtadallamat

”Sámedikkis lea bajimuš ovddasvástádus sámi dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka hábmemis, ja Sámediggi leage dat, mii ovddimusat bidjá eiseválddiide eavttuid ovttárvosaš fálddagaid ovddideamis sámi álbmogii. Sámediggi lea oktiordnejeaddjin ja váikkuheaddjin guovddáš eiseválddiid ektui fálddagaid lánčimis sámi álbmoga várás.” (2002-2005 sámediggeplána).

Sámedikkis leat guokte čoahkkima jagis dearvvašvuoda- ja fuolahusministtariin ja leat dasto bissovaš čoahkkimat Sosiála- ja dearvvašvuoda-direktoráhtain. Dáin čoahkkimiin addá Sámediggi earret eará rávvagiid vuoruhuvvon fágasurggiid ektui. Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid kvalitehta sihkkarastima oktavuodas sámi álbmoga váste, lea deatalaš ahte Sámediggi oažžu čoahkkimiid maŋŋá dieđuid movt daid áššiiguin manná mat leat ovddiduvvon čoahkkimiin guovddáš eiseválddiiguin. Ollu oktavuodain leat váilon dán lágan dieđut. Sámediggi oaidná ahte ovttasbargu ferte viidásetovddiduvvot.

Go sámit lea eamiálmot Norggas, de lea sis vuoigatvuotta ráđđádallat áššiin main sáhtta leat njuolga mearkašupmi sámi álbmogii, dat riekti vuolgá ILO-konvenšuvnna nr 169 vuodul eamiálmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain, 2., 6., 7. ja 15 artihkkaliin. Ráđđádallangeatnegasvuotta mearkaša dan ahte stáhtas lea geatnegasvuotta lánčit Sámediggái vejolašvuoda beaktilit ja árijjalaččat beassat leat mielde váikkuheamen buot

áššemeannudandásiin. Ráđđádallamiid ulbmilin lea juksat ovttamielalašvuoda dahje guorra-seami evttohuvvon doaimbajuid ektui.

Go galgá kvalitehta sihkkarastit ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga váste, seamma dásis go muđui álbmogis leat, de lea mearrideaddji deatalaš ahte ášahuvvojit dohkálaš, einnostahtti ja čorgadis ráđđádallan- ja šiehtadallanprosedyrat Sámedikki ja guovddáš eiseválddiid gaskka. Riikkaidgaskasaš konvenšuvnat² geatnegahttet Norgga sihkkarastit ahte sámit iešmearrideami bokte sáhttet ášahit ja ovddidit ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid.

Gielda- ja guovluddepartemeanta ja Sámediggi leat dál proseassas dainna ulbmilin ahte dahkat šiehtadusa ráđđádallanprosedyraid hárrái. Dán lágan prosedyrat leat vuolggasadjin ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid stivrema buorideapmái sámi álbmoga váste. Eaktuduvvo ahte dál dahkkojuvvo šiehtadus ráđdehusain, maid Sámediggi dohkkeha, dán lágan ráđđádallanprosedyraid váste.

4.2 Organiseren

Dál ii leat dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid lámčin sámi álbmoga váste organiserejuvvon nu ahte dat sihkkarastáši mihttomeari doarvái bures. Dárbu lea dárlileappot geahččat movt bálvalusaid sáhttá buorebut organiseret.

Okta ovdamearka lea gelbbolašvuoha ja máhtolašvuoha mii juo gávdno. Okta deataleamos eavttuin ulbmila juksamis, lea buoridit gelbbolašvuoda sámi gielas ja kultuvrras ja mángga-kultuvrralaš áddejumiis buot dásiin fágabargiid gaskkas servodagas. Movt sáhttá gelbbolašvuoda ja máhtolašvuoda mii gávdno organiseret nu ahte dat livččii lagabus sidjiide geat dan dárbašit?

Danne oaivvilda ge Sámediggi earret eará ahte galgá čielggadit movt sáhttá organiseret gelbbolašvuoda ja máhtolašvuoda nu ahte dan álkibut sáhttá geavahit ja heivehit plánemis, oahpahusas, dulkomis, oaivadusas ja ráđdeaddimis.

4.3 Ruhtadanortnegat

ILO-konvenšuvnna nr. 169, artihkal 33 siskkilda eiseválddiid ovddasvástádusa sihkkarastit ahte gávdnojit almmolaš dahje eará ulbmillaš ortnegat dan doaimma hálldašeapmái mat gusket guoskevaš álbmogii, ja ahte sis leat doarvái resurssat čađahit doaimmaid dohkálaš vugiin.

Ruhtadanortnegat sáhttet Sámedikki dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkas juogaduvvot dárbbu ektui oažžut eanet máhtolašvuoda ja áddejumi sámi gielas ja kultuvrras, dutkamis ja statistihkas ja dasto ruhtadanortnegiin bálvalusdárbašeaddji ektui.

---

² ON:s leat guokte konvenšuvnna 1966:s mat muddejit buot álbmogiid iešmearrideami. Konvenšuvdna siviila- ja politihkalaš vuoigatvuodaidd hárrái ja konvenšuvdna sosiála- ja ekonomalaš vuoigatvuodaidd hárrái, geahča konvenšuvnnaid vuosttaš artihkkala.

Iešmearrideapmi³ siskkilda maiddái stáhta ovddasvástádusa dohkálaččat juogadit resurssaid doaimmaid čadaheapmái albma láhkai.

Sámediggi oaivvilda ahte guovddáš bargun boahhteáiggis lea árvoštallat ekonomalaš resursadárbbu dearvvašvuoda- ja sosiálasektuvrras. Jos čájeha ahte lea dárbu go galgá juksat mihttomeari, de fertet juolludusaid nannet.

4.4 Plánen

Sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid plánemis fertet vuolggasaji váldit áigeguovdilis guoskevaš dieđuin. Dieđut mat gusket statistihkkii, dutkamii, bearráigeahččamii ja raporteremii leat deatalaččat go galggaš sáhttit plánet buorebut.

Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid bearráigeahččamis otnet ii árvoštallojuvvo sámi perspektiiva dohkálaččat. Dat mearkkaša omd. dan ahte stáhta dearvvašvuodabearráigeahččus eai leat dieđut olamuttos dan ektui movt stáhta mearrádušat sámi dearvvašvuodapolitiikka ektui čadahuvvojit ja čuovvuluvvojit.

Sámediggeplána 2002-2005 guđat kapihttalit lea sámi dearvvašvuoda- ja sosiálapolitiikka váldomihttomearri. Ráđđehus lea ráhkadahttan NAČ 1995:6 *Sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid plána sámi álbmoga vástet Norggas*, dasto gávdno *Mangfold og likeverd* mii lea Ráđđehusa dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid 2002-2005 doaibmaplána sámi álbmoga vástet Norggas. Doaibmaplána galgá evaluerejuvvot vuoruhemiid, čadahahttivuoda ja ulbmilolahusa ektui.

Sámediggi oaidná ahte dárbbášuvvo konkreta doaibma- ja doaibmabiddjoplána olles sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa vástet.

4.5 Láhkaaddin

Sámi bálvalusdárbbášeddjiin leat vuoigatvuodát mat leat muddejuvvon Norgga lágain ja riikkaidgaskasaš konvenšuvnnain. Vuoigatvuodát Norgga lánkaaddimis gusket dieđusge sihke sápmelaš ja norgalaš bálvalusdárbbášeddjiide.

Vuoigatvuodát sihkkarastet earret eará rievtti oazžut dárbbášlaš veahki ja diehtajuohkima iežaset gillii. Gávdnojit golbma sámi giellajoavkku Norggas, dat leat oarjel-, julev- ja davvisámegiella, ja sámegiella lea almmolaš giella Norggas. Sámelága giellanjuolggadusat sihkkarastet pasieanttaide geat ášset giellahálddašanguovllus⁴ vuoigatvuoda oazžut bálvalusaid sámegillii gielddalaš- ja guovllulaš dearvvašvuoda- ja sosiálaásahusain. ON mánáidkonvenšuvdna, mas lea ovdamunni Norgga lánkaaddima ektui, sihkkarastá sámi mánáide

---

³ ON:s leat guokte 1966 mannosáš konvenšuvnna mat muddejit buot álbmogiid iešmearrideami. Konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid hárrái ja konvenšuvdna sosiálalaš ja ekonomalaš vuoigatvuodaid birra, geahča konvenšuvnna 1. artihkkala.

⁴ Sámegiella hálddašanguovllun oaivvilduvvojit Kárášjoga, Guovdageainnu, Unjárgga, Porsárggu, Deanu ja Gáivuona gielddat. Dasa lassin lea Divttasvuona giella ohcan laktojuvvot hálddašanguovlui.

vuogiatvuoda geavahit iežaset giela ja kultuvrra. Eurohpalaš lihttu guovlu- dahje veahádat-gielaid hárrái sihkkarastá maiddái sámiid vuogiatvuoda geavahit iežaset giela go deaivvadit dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaiguin ja go lea oktavuodas daidda.

Láhkadagus mii mudde dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid geatnegahtta dearvvašvuoda fágalaš bargiid árvoštallat, oaivadit, rahpat vejolašvuoda ja juohkit dieđuid bálvalusdárbbasheaddjái. Norgga dearvvašvuoda- ja sosiálabargiin (hálddahusain, fágalaččat ja politihkalaččat) dattetge dávjá lea unnán dahje ii oppanassiige leat máhtolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras ja máŋggakultuvrralaš áddejumis. Sis leat danne fuones vejolašvuodát fáhtet, árvoštallat ja gulahallat sámi bálvalusdárbbasheaddjiid lámččojuvvon bálvalusaid vejolaš dárbbuid ektui.

Stáhta bearráigeahččá lágaid mielde dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid váikkuhan dihte ahte politihkalaš mearrádušat čadahuvvojit. Bearráigeahččandoaimma vásihusat ja bohtosat biddjojuvvojit olamuddui politihkalaš doaimmaaddiide, barggaheaddjiide, bálvalusdárbbasheaddjiide ja álbmogi. Dát váikkuha dan ahte leat vejolašvuodát dahkat dárbbaslaš árvoštallamiid das movt iešguđet ortnegat ja fáldadagat doibmet, seammás go dat addet vejolašvuodaid rievdamemiide ja buoridemiide. Dan ektui movt stáhta sámi dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkalaš mearrádušat čadahuvvojit váilot konkrehta mearrádušat mat sihkkarastet ahte doarvái buorre bearráigeahčču čadahuvvo.

Ovdamearkan dasa sáhtta go váilu vejolašvuohta bearráigeahččat čujuhit doaimmapláni *Mangfold og likeverd 2002-2005*.

”Fylkeslegen har ingen hjemmel for å føre tilsyn med etterlevelsen av språklovens bestemmelser. Fylkesmannen fører per i dag ikke tilsyn med at språkloven etterleves. Men både fylkesleger og fylkesmenn har et ansvar for å påse at tjenestetilbudet er likeverdig for alle befolkningsgrupper. Fylkeslegen kan ved sine systemrevisjoner vurdere språklige aspekter i helsetjenestene i lys av krav til informert samtykke med videre.

Eaktun bearráigeahččandoaimma čađaheapmái lea maiddáa ahte bearráigeahččaneiseváldis lea máhtolašvuohta sámi gielas ja kultuvrras ja lea máŋggakultuvrralaš áddejummi. Sámediggi áigu čuovvolit dán bearráigeahččaneiseváldiid ektui.

Riikkaidgaskasaš konvenšuvnnain leat mearrádušat mat sihkkarastet eamiálbmogiid vuogiatvuodaid ollu surggiin. Váldoprinsihppa *Konvenšuvnnas eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain, ILO-konvenšuvnnas nr 169*, lea ahte eamiálbmogiin lea vuogiatvuohta suodjalit ja ovddidit iežaset mihtilmasvuoda bissovaš dásis, ieža mearridit iežaset ovddideami vuoruhemiid ja man guvlui háliidit ovdáneami, ja sis galgá jearrat ráđiid ja bivdit sin searvat mearrádušaid čađaheapmái mat sáhttet váikkuhit sin eallima ja eallinvuogi. Konvenšuvnnas leat čielga mearrádušat árbevirolaš árvvuid, ásašusaid ja boares vieruid gudnejahttimis.

ILO-konvenšuvnna nr. 169 artihkal 25, sisdoaluin oaivvilduvvo ahte eiseváldiin lea ovddasvástáduš ahte guoskevaš olbmot ožžot dohkálaš dearvvašvuodabálvalusaid. Artihkal 30 sisdoallá eiseváldiid ovddasvástádusa dovđáhit guoskevaš olbmuid sin vuogiatvuodaid.

Ollu sápmelaččat rahčet 1800- ja 1900-čuohtelogu assimilerenpolitihka váikkuhusaiguin ja dárbbasit juridihkalaš ja dearvvašvuodafágalaš kultuvrralaš oaivadusa ja veahki go galget sáhttit ávkkestallat iežaset vuoigatvuodagaiguin dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ektui.

Sámediggi oaidná dárbbu divvut gažaldaga das movt norgalaš lánkaaddin sihkkarastá ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi bálvalusdárbbasaddjái. Dárbu lea ollislaččat evalueret mihttomeari sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaiguin, ja jos čájeha ahte lea dárbu, de ferte dat čuovvoluvvot lánkarievdademiid bokte.

5 Strategijja bajimuš sámi dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihkkii

”Bajimuš álbmotlaš bargamuššan lea váfistit ovttárvosaš fáldalagaid sámiide go álbmogii muđuige. Dán ferte dahkat daid juridihkalaš, moralalaš ja politihkalaš geatnegasvuodaid vuodul, mat álbmotstáhtas leat sámiid ektui. Sámediggi áigu bargat dan ovdii ahte guovddáš dásis biddjojit čielga eavttut mo galgá juksat ovttárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmogii. Sámi ássanguovlluid stáhta, fylkkagielddaid ja gielddaid ásusaid ja dearvvašvuodafitnodagaid ferte geatnegahttit váldit ovddasvástádusa ángiruššamis ahte sámi perspektiiva ovttaiduvašii dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalussii.” (2002-2005 Sámediggeplána).

Go galgá sáhttit kvalitehta sihkkarastit ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga váste, lea mearrideaddji ahte ásusuvvojit dohkálaš, einnostahtti ja čorgadis ráddádallan- ja šiehtadallanprosedyrat Sámedikki ja guovddáš eiseválddiid gaska. Dáin galget guorahalloyuvvot ja mearriduvvot makkár stivrengekaskaoamit galget váldojuvvot atnui kvalitehta sihkkarastin dihte ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ovdáneami sámi álbmoga váste, seamma dásis go muđui álbmogis leat.

Vejolaš stivrengekaskaoamiid ovddideames, sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid vuodu ektui, dárbbasuvvo fáragelbbolašvuoha mángga fágas omd. jussas, ekonomiijas, organisašuvdnateoriijas, sámi gielas ja dearvvašvuodas. Stivrengekaskaoamit galget dađistaga evaluerejuvvot ja muddejuvvot beaktivilvuoda ja ulbmilolahusa ektui. Stivrengekaskaoamiid systemáhtalaš geavaheapmi lokte ovddasvástádusa dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusain ovttaskas olbmuid dásis bajimuš stáhtalaš dássái.

Dutkan ja statistihkka dárbbuin, dárborievdamiin, kvalitehtas ja ulbmilolahusas sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ektui, ferte leat olamuttus vuodđun boahhteáiggi politihkalaš mearrádusaide. Danne ferte čađahit organiserejuvvon ángiruššamiid juksan dihte bohtosiid dain surggiin.

Sámediggi áigu deattuhit ahte bargguin mii dahkkojuvvo iešguđet fágasurggiid ektui sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid siskkobealde, ferte jotkojuvvot. Eaktuduvvo ahte go stivrengekaskaoapmi váldojuvvo atnui, de dagaha dat dan ahte bargu ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusain sámi álbmoga váste šaddá álkibun ja beaktileabbon.

6 Hálldahuslaš ja ekonomalaš váikkuhusat

Deatalaš lea ahte Sámediggi hui farga lea dan dilis ahte sáhtta ráddádallat ja šiehtadallat guovddáš eiseválddiiguin. Eaktuduvvo ahte ráddádallamat ja šiehtadallamat iešguđet stivren-gaskaomiid geavaheami ektui áiggi mielde rievdatahtašedje sámi dearvvašvuoda- ja sosiála-bálvalusaid organiserema ovddideami ja kvalitehta sihkkarastima ektui. Stáhta lea geatnegas máksit vejolaš goluid ráddádallamiid, šiehtadallamiid ja iešguđet stivren-gaskaomiid geavaheami ja ovddideami oktavuodas.

Riikkaidgaskasaš konvenšuvnnat geatnegahttet Norgga sihkkarastit ahte sámit iešmearrideami bokte sáhttet ásahtit ja ovddidit ollislaš ja dássásaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi álbmoga váste nugo muđui álbmogis dábálaččat leat. Dát guoská maiddái stáhta ovddasvástá-dussii dohkálaš resurssaid juohkimii bargat doaimmaiguin albmaláhkai.

Diedáhusa áigumuššan lea sirdidit ovddasvástádusa dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ovddideames ja kvalitehta sihkkarastimis earkil olbmuid dásis bajimuš stáhtalaš dássái go guoská sámi bálvalusdárbašeaddjiide.

Man mutto strategiija dán dearvvašvuoda- ja sosiáladiedáhusas sáhtta čuovvoluvvot, sorjá Sámedikki jahkásaš bušehtain ja Sámedikki iežas vuoruhemiin.

7 Referánsat

Alexandersen, K & Karlsen, T C. (2001). *Tverrkulturell kommunikasjon på arbeidsplassen. Kulturelle ulikheters innvirkning på kommunikasjon, vurdert av et utvalg norske ledere i Thailand*. Det utdanningvitenskapelige fakultet, Pedagogisk Forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo, Norge.

Aas Monrad, I.H. (1999). *Styring av helsetjenesten. Manfold og muligheter*. Kommuneforlaget AS, Oslo.

Eriksen Hylland, T & Sørheim Arntsen, T. (2003) *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo.

Hanssen, I.(1998). *Helsearbeid i et flerkulturelt samfunn* (2. rev.uppl.). Universitetsforlaget, Oslo.

Olsen, T. & Eide, A K.(1999). *"Med ei klype salt" – håndtering av helse og identitet i en flerkulturell sammenheng*. NF-rapport nr. 9/99, Nordlandsforskning, Bodø.

Miellidus 1

JUOLLUDUVVON PROŠEAKTARUĐAT 1999 – 2004

Oktiibuot leat juolluduvvon jagi 2004 ráje 24.671.500,- miljon ruvno iešguđet proševttaide mearriduvvon áŋgirusšansurggiid vuodul.

Áŋgirusšansuorgái 1 lea juolluduvvon:	jahki 1999	970 000,-
	jahki 2000	1 250 000,-
	jahki 2001	1 400 000,-
	jahki 2002	2 290 000,-
	jahki 2003	1 817 000,-
	jahki 2004	1 596 000,-
	Submi:	9 323 000,-
Áŋgirusšansuorgái 2 lea juolluduvvon:	jahki 1999	1 070 000,-
	jahki 2000	1 110 000,-
	jahki 2001	1 145 000,-
	jahki 2002	930 000,-
	jahki 2003	1 630 000,-
	jahki 2004	1 453 000,-
	Submi:	7 338 000,-
Áŋgirusšansuorgái 3 lea juolluduvvon:	jahki 1999	1 595 000,-
	jahki 2000	1 440 000,-
	jahki 2001	2 740 000,-
	jahki 2002	565 000,-
	jahki 2003	935 000,-
	jahki 2004	735 500,-
	Submi:	8 010 500,-

PROŠEAVTTAT IEŠGUĐET ÁDGIRUŠŠANSURGGIIN 1999 – 2004

Prošeavttat maidda leat juolluduvvon ruđat ángiruššansuorggis 1: Čielggadus- ja prošeaktabargu áigumušain heivehit dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid sámi duohtavuhtii

1999

Sijti Jarng, Arborde	Dearvvašvuodalaš ja sosiálalaš dárbbuid kárten oarjelsámi guovllus
Nord-Trøndelag Forskning	Álbmoga mas lea sámi gullelašvuhta dearvvašvuoda bálvalusaid kritihkalaččat geahččan
Romssa fylkkagielda	Sámi pasieantaiskkadeapmi, ovttasbarggu čuoovvoleapmi vuodđodearvvašvuodabálvalusain, lohkanirjjiid deaddileapmi rávisolbmuide geat leat ožžon vuoiŋŋašvigi, konfereansa bargiide/gelbbolašvuoda rusten kulturáddejumis, oaivadus-bálvalus ja oahppu buohcciviessodulkaide
Romssa universitehta, Gunn Tove Minde	Boarraset sámiid eallineavttut ja eallinkvalitehta
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune	Sámi mánáid eallindili kárten/-kulturvuodđuduvvon bajásšaddan- ja fuolahusbálvalusa ovddideapmi

2000

Sijti Jarng, Arborde	Dearvvašvuodalaš ja sosiálalaš dárbbuid kárten oarjelsámi guovllus
Nord-Trøndelag Forskning	Álbmoga mas lea sámi gullelašvuhta dearvvašvuoda bálvalusaid kritihkalaččat geahččan
Romssa guovllubuohecciviesu/Regionsykehuset i Tromsø	Sámi pasieantaiskkadeapmi, ovttasbarggu čuoovvoleapmi vuodđodearvvašvuodabálvalusain
Jens Ivar Nergård, Pedagogalaš Instituhtta, ISV, Romssa universitehta ja Tore Sørli, Psykiatrisk forskningscenter for Finnmark og Troms - PFFT	Sámi pasieanttat – psykiatriija ja árbevirolaš medisiinna gealdagassuorggis
Skániid suohkan	Ovdaprošeakta dearvvašvuodabálvalusaid lámčimis sámi álbmoga váste
Finnmárkku fylkkagielda: <ul style="list-style-type: none"> • Sis Finnmárkku bearašsuodjalkanantuvra, Kárašjohka • Distriktpsikiatrisk senter Øst Finnmark, Lakselv 	<p>Sámi mánáid birgehallasstrategiijat vánhemiid gárrenávnnasiid geavaheami ektui</p> <p>Oahppu sámi gielas ja kulturáddejumis</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Hammerfeastta buohcciviessu • Hammerfeastta buohcciviessu • Finnmarkskollektivet Vestre Jakobselv • Mánáid- ja nuoraid psykiatráláš poliklinihkka, Áltá 	
Unjárgga gielda/ Nesseby kommune	Sámi mánáid eallindili kárten Kulturvuodduvuvvon bajásšaddan- ja fuolahusbálvalusa ovddideapmi Oahppu sámi gielas ja kulturáddejumis
Anne Jorund Heggland/Aslaug Juliussen, Kárašjohka	Prošeakta lihkadeami ja luovvalasvuoda birra ollislaš perspektiivvas

2001

Saemien Sijte, 7760 Snåase/ Nord-Trøndelagsforskning (NTF), seviceboks 2533, 7729 Steinkjer	Giieldalaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid geahččan ja oarjelsámi geavaheaddjit – gelbbolašvuoda kárten ja ovddidan- doaibmabijut Trøndelagas ja Hedmárkkus
Sijti Jarng, 8690 Arborde	Heivehuvvon dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid dárbbu kárten oarjelsámi guovllus
Nymo, Randi, Narviikka allaskuvla, dearvvašvuoda ja servodatossodat, pb 385, 8505 Narviika	Dáruiduhttin, identitehta ja gorut
Romssa fylkkasuohkan, Dearvvašvuoda- ja sosiála- etáhta, 9296 Romsa	Álbmotlaš ipmárdus dávdmaid ja dálkkodeami birra skuvla- ja álbmotmedisiinnalaš perspektiivvas (guvlláruššan) Romssa guovllubuohecciviessu/Regionsykehuset i Tromsø, geriátralaš ossodat, 9038 Romsa
Romssa universitehta, ISO, 9037 Romsa	Iskkadeapmi nannejit go dahje fuonidahttet go dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat Romssa giieldas sámi pasieanttaid/- divššohagaid iešguđet veahkkedárbbu
Barnevernets utviklingscenter i Nord Norge, pb 19, 9038 Romsa	Mánáidsuodjalus sámi oktavuodas
Sørli, Tore, Psykiatráláš oss. RiTø, 9291 Romsa Nergård, Jens Ivar, SV-fak., UiTø Breivika, 9037 Romsa	Sámi pasieanttat – psykiatriija ja medisiinna gealdagassuorggis
Finnmárkku fylkkagielda, Dearvvašvuoda- ja sosiála- ossodat, 9815 Čáhcesuolu	Kuršapáhka kulturáddejumis ovddideapmi/-geahččaleapmi, Distriktskykiatrisk senter, Øst Finnmark, 9845 Deatnu
Deanu gielda/ Tana kommune, 9845 Deatnu/ Tana	Bálvalusfálaldaga heiveheapmi sámi duohtavuhtii

2002

Davvi-Trøndelága allaskuvla ja Saemien Sijte	Čuovvolanprošeakta: kulturáddejumi buorideapmi ja dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid heiveheapmi oarjelsámi álbmogii
Sør-Trøndelag og Hedmark Saemien Saervie - Sør-Trøndelag ja Hedmark Reinsamelag, Brekkebygd	Ovddidit ja álggahit gelbbolašvuoda bajidanprográmma sámi kulturáddejumis dearvvašvuoda- ja sosiálabargiid váste Rørosguovllus
Nymo Randi, Narviika	Čuovvolanprošeakta: Dáruiduhttin, identitehta ja gorut
Barnevernets Utviklingscenter i Nord-Norge, Romsa	Mánáidsuodjalus sámi oktavuodas
Bedriftskompetanse AS, Nasjonalt Senter for Telemedisin ja UiTø servodatmedisiinnalaš Instituhtta, Romsa	Ovdaprošeakta: ”Odđa” dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat sámi álbmoga ektui
Sørli Tore, UNN ja Nergaard Jens Ivar, UiTø, Romsa	Čuovvolanprošeakta: Sámi pasieanttat – psykiatriija ja árbevirolaš medisiinna gealdagassuorggis
Romssa universitehta – Finnmárkku allaskuvla váldán prošeavtta badjelasas	Čuovvolanprošeakta: Iskkadeapmi nannejit go dahje fuonidahttet go dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat Romssa gieiddas sámi pasieanttaid/-divššohagaid iešguđet veahkkedárbbu
Davvi-Norgga universitehta buohcciviessu, Geriátralaš ossodat, Romsa	Álbmotlaš ipmárdus dávddaid ja dálkkodeami birra skuvla- ja álbmotmedisiinnalaš perspektiivvas (guvhlláruššan)
Bongo Berit Andersdatter, Guovdageaidnu	Čuovvolanprošeakta: Psyhkalaš váttuid ipmárdus sámi kultuvrras
Finnmárkku Dearvvašvuodta/Helse Finnmark HF, Sieiddájoga Mánáidpsykiatralaš Divššohat/ Seidajok Barnepsykiatriske Behandlingshjem, Deatnu	Movt bargat birasterapiijain sámi oktavuodas Seidajoga Divššohagas?
Nasjonalforeningen for folkehelsen, Oslo	Sámit ja demeansa – bargu lagamuččaid ektui

2003

Høgskolen i Nord-Trøndelag, Steinkjer	Čuovvolanprošeakta: Oarjelsámi ráddeaddibálvalusa plánen dearvvašvuoda- ja sosiálaáššiin
Nymo Randi, Narviika	Joatkkaprošeakta: Dáruiduhttin, identitehta ja gorut
Drag Utvikling A/S, Ájluokta	Joatkkaprošeakta: ”Odđa” dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat sámi álbmoga ektui
Davvi-Norgga universitehta buohcciviessu, Geriátralaš ossodat, Romsa	Joatkkaprošeakta: Álbmotlaš ipmárdus dávddaid ja dálkkodeami birra skuvla- ja dutkanmedisiinnalaš perspektiivvas (guvhlláruššan)
Sørli Tore, UNN, ja Nergaard Jens Ivar, UiTø, Romsa	Joatkkaprošeakta: Sámi pasieanttat – psykiatriija ja árbevirolaš medisiinna gealdagassuorggis

Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge, Romsa	Prošeakta vásihusaid lonuhallan mánáidsuodjalanbálvalusas sámi gielddain
Várdobáiki sámi guovddáš – samisk senter, Evenášši	1. Dearvvašvuoda- ja sosiálabargiid oahpaheapmi sámi gielas ja kulturáddejumis 2. Fuolahusfálaldat sámi boarrásiidda márkagiliin
Boine Else Målfrid, Kárásjohka	Sámi almmáirolla rievdamín – váikkuha go dat gánddaid sosiálalaš ja dovdolaš váttisvuodaide?
Finnmárkku allaskuvla Gunn Tove Minde, Áltá	Čuovvolanprošeakta: Iskkadeapmi nannejit go dahje fuoni-dahttet go dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat Romssa gielddas sámi pasieanttaid/-divššohagaid iešguđet veahkkedárbbu
Finnmárkku Dearvvašvuoha/Helse Finnmark HF, Sieiddájoga Mánáidpsykiatralaš divššohat, Deatnu	Joatkkaprošeakta: Sámi birasterapiija ovddideapmi sámi oktavuodas
Sámi Instituhtta, Guovdageaidnu	Mánáidsuodjalanbálvalusa ja veahkkeapparáhta deaivvadeami sámi duohtavuodain buorebut heiveheapmi

2004

Eirin Isaksen	Prošeakta: ”Doaibmavádjetolbmot sámi servodagas”
Else Målfrid Boine	Prošeakta: ”Sámi almmáirolla rievdamín – mii dáhpáhuvvá árvvuid sirdimiin áhčiin sin bártniide?”
Prošeaktajoavku ”Fødsel – en kulturbringende tradisjon”	Prošeakta ”Fødsel – en kulturbringende tradisjon” Annie Henriksen ja Nina Hermansen bokte.
Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge, Romsa	Prošeakta: ” Vásihusaid lonuhallan mánáidsuodjalanbálvalusas sámi gielddain”
	Prošeakta: ”Sohkasadjásašruovttu viiddiduvvon geavaheami heiveheapmi Sámis.”
Infonuorra Sápmi	Prošeakta ” Sámi Klara Klok nuoraid váste”
Storfjord sosiálakantuvra	Prošeakta ” Báikkálaččat hábmejuvvon dikšunprošeakta gárrenávdnasiid boastutgeavaheaddjiide”.
Kárásjoga gielda	Prošeakta: ”Guorahallanovttadaga plánen sámi demeanttaide”

Proševttat mas leat juogaduvvon ruđat áŋgiruššansuorgái 2: Metodaovddideapmi ja doaibmabijuid láhčín iešguđet dárbbuid váste dábálaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusas sámi guovlluin

1999

Divttasvuona suohkan, Hellemoprošeakta	Dearvvašvuoda- ja sosiála doaibmabijuid ovddideapmi sámi álbmoga vástes Divttasvuonas
Loabáid suohkan	Dearvvašvuoda- ja sosiála doaibmabijuid ovddideapmi áitojuvvon joavkkuid vástes
Barnevernets Utviklingscenter i Nord Norge	Mánáidsuodjalus sámi oktavuodas/fierpmádatforum
Høgskolen i Alta	Sámi dárbbuide heivehuvvon oahppofálaldagaid ovddideapmi
Anny Haugmann/ Inger A. Kristoffersen, Unjárga/ Nesseby	Metodaovddideapmi bargui autistaiguin sámi guovlluin
Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune	Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ovddideapmi/mánáid-suodjalanbálvalus heivehuvvon sámi dárbbuide

2000

Snåase suohkan	Boarrásiidfuolahus sámi álbmoga vástes Snåase suohkanis Notáhta: submi lea máksojuvvon ruovttoluotta go ii lean vejolaš čadahit proševtta
Divttasvuona suohkan	Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid ovddideapmi sámi álbmoga vástes Divttasvuonas
Randi Nymo Narviikka allaskuvla	Metodaovddideapmi doaibmabijuide main vuoddu lea sámi kultuvrras, ja mat njuolga váikkuhit dearvvašvuoda- ja sosiáladili buorideami sámi álbmoga vástes
Barnevernets Utviklingscenter i Nord Norge	Mánáidsuodjalus sámi oktavuodas
Loabáid suohkan	Sosiálabálvalusaid ovddideapmi ja heiveheapmi sámi geavaheaddjiid vástes
Aud-Jorun Johnsen, Dennjá	Metodaovddideapmi eastadeaddji dearvvašvuoda barggus sámi álbmoga vástes
Spesialistadoavtterguovddáš/Spesialistlegesenteret	Somáhtalaš dearvvašvuodabálvalusaid kvalitehta sihkkarastin geavaheaddjiid deattuhemiin
Finnmárkku allaskuvla, Áltá	Stuorrabearašráddi sámi guovlluin
Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune	Mánáidsuodjalus sámi suohkanis

2001

Romssa fylkkasuohkan, Dearvvašvuoda- ja sosiálaossodat, 9296 Romsa	Prošeaktajoavkku ásaheapmi ja dárboiskadeami čadaheapmi sámi prošektagiiddain go guoská Mánáid- ja nuoraidbálvalusaid sámi álbmoga vástes, Mánáid- ja nuoraidbálvalus/ Barne- og ungdomstjenesten (BUT), 9005 Romsa
	Proševtta gárvvisteapmi go guoská ávdnasiidda mat leat ovddiduvvon sámegeielat afasiolbmuid go leat ožžon vuoiŋašvigi, Helsesenteret Sonjatun, 9151 Storslett

Loabáid suohkan, dearvvašvuoda- ja sosiálahoavda, 9465 Dennjá	Sosiálabálvalusaid ovddideapmi ja heiveheapmi sámigeavaheaddjiide
Aud-Jorun Johnsen, Spansdalen, 9465 Dennjá	Metodaovddideapmi eastadeaddji dearvvašvuodabarggus/molssaeaktosaš dikšu sámieálbmoga váste
Finnmárkkku fylkkagiielda, Dearvvašvuoda- ja sosiáletáhta, 9815 Čáhcesuolu	Sámi párat ja bearrašat gárrenávnnasguoski váttisvuodaiguin, metodaovddideapmi ja gelbbolašvuoda bajideapmi, Sis Finnmark bearášsuodjalankantuvra/Indre Finnmark familievernkontor, 9730 Kárášjohka
Finnmárkkku allaskuvla, Follums vei 31, 9500 Áltá	Bearašráđi ovddideapmi ja lámhčiein metoda mánáidsuodjalusa siskkobealde sámieáktavuodas
Ung i Nord, prošektajodiheddji Siv Kvernmo, Niittošjohka 41, 9730 Kárášjohka	Dearvvašvuodabálvalusaid lámhčiein sámieálbmoga váste – fáagirjjálašvuoda almmuheapmi
Kárášjoga giielda/Karasjok kommune, dearvvašvuodadivššárbálvalusat, 9730 Kárášjohka	Sámieáhpiid identitehta ovdáneapmi nuoraidskuvllas
Guovdageainnu suohkan, dearvvašvuoda- ja sosiáletáhta, Dearvvašv.guovddáš, 9520 Guovdageaidnu	Mánáidsuodjalus sámieálbmoganis
Bongo, Berit Andersdatter Bredbuktnesveien, 9520 Guovdageaidnu	Psyhkalaš váttuid ádden sámieálbmoga kultuvrras
Heggland, Anne Jorund, Fjelgt 11, 9730 Kárášjohka Juliussen, Aslaug, Niittošjogaš 17, 9730 Kárášjohka	Lihkadeapmi ja luovvalasvuodha dearvvašvuoda perspektiivvas

2002

Johnsen Aud-Jorun, Dennjá	Akupunktuvrrain eastadit gárrenávdnasiid boastutgeavaheami
Loabáid suohkan, Dálošvággi	Dássásaš dearvvašvuodabálvalusaid ovddideapmi ja heiveheapmi sámieálbmoga váste
Deanu giielda - Tana kommune	Heivehit bálvalusfálaldaga sámieálbmoga duohtavuhtii
Finnmárkkku fylkkagiielda/ Sis Finnmark bearášsuodjalanguovddáš/Indre Finnmark familievernkontor, Kárášjohka	Metodaovddideapmi ja gelbbolašvuoda bajideapmi sámieálbmoga bearášbarggus go guoská gárrenávnnasguoski váttisvuodaide
Folkeuniversitetet Finnmark, Áltá	Seminára: Givssideapmi bargosajiin

2003

Narviikka suohkan, Bjerkvik omsorgsdistrikt, Ellas Minne	Hospice-sajiid ásáheapmi: Ellas Minne Bo- og rehabiliteringssenter
--	--

Bo- og rehabiliteringssenter, Ráhkká	
Loabáid suohkan, Dønnjá	Joatkkaprošekta: Dássásaš dearvvašvuodabálvalusaid ovddideapmi ja heiveheapmi boarraset sámi geavaheaddjiide Kursa bargiide sámi gielas ja kulturáddejumis
Storfjord sosiálakantuvra, Čávkos	Báikkálaččat hábmejuvvon dikšun-/fuolahus./maññasuodjalandoaimbajut sámi giela ja kulturáddejumis vuodul
Sis Finnmárkku bearaš-suodjalanguovddáš/Indre Finnmark familievernkontor, Kárásjohka	Joatkkaprošekta: Metodaovddideapmi ja gelbbolašvuoda bajideapmi sámi bearašbarggus go guoská gárrenávnnasguoski váttisvuodaide
Finnmárkku Dearvvašvuoha/Helse Finnmark, Hammerfeastta buohcciviessu, Hammerfeasta	Sámi dulkabálvalusa ovddideapmi

2004

Rørossamisk opplæringsprogram	Prošekta: ”Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid lámčin sámiiide Rørosguovllus.”
Narviikka suohkan, HOS, Ellas Minne bo- og rehabiliteringssenter	Prošekta: ”Hospiceprošekta”.
Várdobáiki sámi guovddáš	Prošekta: ”Fuolahusfálaldat sámi boarrásiidda márkagiliin.”
Skániid suohkan	Prošekta: ” Heivehit dearvvašvuodabálvalusaid sámi geavaheaddjiid váste dearvvašvuodasektuvrras.”
Loabáid suohkan, Dearvvašvuoda- ja sosiálaossodat	Prošekta: ”Dássásaš dearvvašvuodabálvalusaid ovddideapmi ja heiveheapmi boarraset sámi geavaheaddjiid váste”
Storfjord suohkan, PLO-etáhta	Prošekta: ”Sámi duohtavuohaáddejupmi ja kulturáddejupmi eaktun bálvalusaid addimii PLO-bálvalusas.”
Kárásjoga giella dikšun- ja fuolahusbálvalus	Prošekta: ”Loaktima skáhppojeaddji doaimbajut – sámi šillju”

Proševttat madda leat juogaduvvon ruđat áŋgiruššansuorggis 3: Dearvvašvuoda- ja sosiálabargiid oahaheapmi sámi gielas ja kulturáddejumis

1999

Narviikka buohcciviessu, MNP/BUP	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Høgskolen i Bodø	Kárten/gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis

Finnmárkku fylkkagielda	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis, dulkabálvalusa ovddideapmi ja sámi mánáid birgehallaan-strategiijaid kárten vanhemiid gárrenávnnasgeavaheami ektui
Sámi allaskuvla/ Samisk høgskole	Oahpahusfálaldat sámi gielas ja mánggakultuvrralaš áddejumis, prošeavttaid oktiordnen allaskuvllaid ja universitehta gaskka
Deanu gielda/ Tana kommune	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Porsángxu gielda/ Porsanger kommune	Ovttasbargu mánáidsuodjalusa/psyhkalaš dearvvašvuoda/ gárrenávnnasiid gaskka, gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Karášjoga gielda/ Karasjok kommune	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Sámi NissonForum, Karášjohka	Sierra fáddánummir áigečállagis Gába; «sámi nissonat ja dearvvašvuoha»
Mental Helse, Áltá	Čuvgehus- ja diehtujuohkindoaimabijut

2000

Norlánda fylkkasuohkan, Narviikka buohcciviessu MNP/BUP	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Høgskolen i Bodø	Vuoddokursa mánggakultuvrralaš áddejumis
Romssa fylkkasuohkan: mánáid- ja nuoraidbálvalus	Čuovvolankonfereansa mánáid- ja nuoraidbálvalusa birra sámi álbmoga váste
Storfjord suohkan	Gelbbolašvuoda buorideapmi kulturáddejumis
Gáivuona suohkan/ Káfjord kommune	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Loabáid suohkna	Dearvvašvuoda- ja sosiálabargiid oahpaheapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Sámi allaskuvla/Samisk Høgskole	Álgokursa sámi gielas dearvvašvuoda- ja sosiálasektuvrra váste ja lohkanbadji sámi gielas
Porsángxu gielda/ Porsanger kommune	Ovttasbargu mánáidsuodjalusa/psyhkalaš dearvvašvuoda/ gárrenávnnasiid gaskka, gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis
Karášjoga gielda/ Karasjok kommune	Divššodettiin sámástit – sáme giela geavaheapmi sámi dikšun oktavuodas ja mánáidsuodjalusas sámi gielddas
Egil Utsi, Karášjohka	Sámi-dáru/dáru-sámi medisiinnalaš sátnegirji

2001

Narviikka buohcciviessu, MNP/BUP bálvalusat, pb. 273, 8504 Narviika	Mánáid- ja nuoraidpsykiatrálaš bálvalusat julevsámi guovlluin
Divttasvuona suohkan, sámi dearvvašvuoda- ja sosiála-prošeakta, 8290 Gásluokta	Gelbbolašvuoda buorideami čadaheapmi sámi dearvvašvuoda- ja sosiálaplána mielde Divttasvuona suohkanis
Norlánda fylkkamanni, Sosiála- ja bearašossodat 8002 Bodø	Gelbbolašvuoda buoridandoaimabijut vuosttašlinjá sosiálabálvalusain Norlánda, Romssas ja Finnmarkkus
Hole, Holger ja Merok,	Kulturáddejumis dearvvašvuoda- ja sosiálabargiide

Eivind, Servodatmedisiinnalaš Instituhtta, UiTø, 9037 Romsa	doaresfágalaččat
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune, 9148 Olderdalen/Dálošvággi	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusas
Storfjord suohkan, 9046 Čávkos	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusas
Finnmárkku fylkkagiela, Dearvvašvuoda- ja sosiála-etáhta, 9815 Čáhcesuolu	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusas, Bergstien bofellesskap, 9811 Čáhcesuolu
	Gelbbolašvuoda buorideapmi sámi gielas ja kulturáddejumis Ovddidit ovttasbarggu ja goabbat guvlui hospiteren doavtterváktaguovddážiin sámi guovllus vuostáiváldima bargiid váste, Hammarfeastta buohcciviessu, bargiidkantuvra, 9613 Hammarfeasta
Sámi allaskuvla, Hánnoluohkká 45, 9520 Guovdageaidnu	Lávda gelbbolašvuoda bajidanfálaldat mánggakultuvrralaš áddejumis dearvvašvuoda- ja sosiálasektuvrra váste oarjelsámi guovllus
Porsáŋggu giela, Dearvvašvuoda- ja sosiálaossodat, 9712 Lakselv	Gelbbolašvuoda bajidanplána čadaheapmi ”divššodettiin sámástit” (sámegiela geavaheapmi dikšumis) dikšun- ja fuolahusossodagas
Davvi Girji, Pb 13, 9735 Kárášjohka	Gihppaga ”divššodettiin sámástit” deaddileapmi ja almmuheapmi (sámegiella dikšumis)
Utsi, Egil, Niittošjohka 21, 9730 Kárášjohka	Sámi-dáru/dáru-sámi medisiinnalaš sátnegirjji gárvvisteapmi

2002

Sijti Jarng – Sámi kulturguovddáš, Arborde	Kursa: Sámi kulturáddejumis dearvvašvuodadoaimmahagas
Gáivuona suohkan - Kåfjord kommune, Dálošvággi	Prográmma nannet sámegiela fáldadaga dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa siskkobeaide Gáivuonas Sámegiela oahpahus bargiide, Álgokursa Sámegiela oahpahus bargiide, Joatkkakursa Giellačoagganeapmi Seminára – báikkálaš kulturáddejumis
Hole ja Merok, UiTø, Romsa	Kulturáddejumis dearvvašvuoda- ja sosiálabargiid váste
Finnmárkku Dearvvašvuohhta/Helse Finnmark HF, Girkonjárdga buohcciviessu, Girkonjárdga	Giellaoahpahus Sámi giella ja kulturáddejumis
Fálesnuori giela, Dikšun- ja fuolahusbálvalusa biire Jáhkovuotna, Jáhkovuotna	Oahpahus sámi gielas ja kultuvrras dearvvašvuodabargiide
Porsáŋggu giela, Lakselv	Divššodettiin sámástit
Sieiddájoga Mánáid-psykiatralaš Divššohat/ Seidajok Barnepsykiatriske Behandlingshem, Deatnu	Buoret sámi áŋgiruššan bálvalusfálaldaga ektui

2003

Gáivuona gielda - Kåfjord kommune, Dálošvággi	Prográmma nannet sámeielat fáldadaga dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa siskkobealde Gáivuonas
Hole Holger Anders, Tromsdalen	Massojuvvon identitehta guorramin: Kulturgažaldagaid filosofalaš-hermeneuvttalaš lagadeapmi dearvvašvuodafágain
Sámi Allaskuvla, Guovdageaidnu	Dulkakursa dearvvašvuoda- ja sosiálabargiide
Unjárgga gielda - Nesseby kommune, Unjárga	Bajidit giella- ja kulturáddejumi bargiid gaskkas boarrásiidfuolahusas
Kárásjoga gielda, Kárásjohka	1. Giellaoahpahuš: Sámeiela geavaheapmi dikšuma ja fuolahusa siskkobealde 2. Fágaovddidanprošeakta: Árbevirolaš sámi borramuš ásaahas 3. Loaktima skáhppojeaddji doaibmabijut – "Sámi šillju"

2004

Sámi Allaskuvla	Prošeakta: "Rittus duoddari" – joatkkaoahppakurssa sámi borramušárbevieruin ásaahaskoahkaide.
Gáivuona suohkan/ Kåfjord kommune	Prošeakta: "Sámi giella– ja kulturáddejumi."
Nordreisa suohkan, Statlig tyngdepunkt afasi og stemme	Prošeakta: "Afasifierpmádaga ásaheapmi sámeielagiid váste."
	Prošeakta: "Davviriikkalaš afasiovttasbargu."
Deanu giellagárdi-Tana samiske språksenter	Prošeakta:"Kursa sámi fágagielas doavtterbálvalusas".
Porsánġgu gielda/Porsanger kommune	1. Prošeakta: "Dearvvašvuoda- ja sosiálafuolahusa bargiid kulturgelbbolašvuoda ovddideapmi Porsánġgu gielddas."
	2. Prošeakta: "Divššodettiin sámástit dikšunbálvalusa bargiid váste Porsánġgu gielddas"
Kárásjohka gielda, dikšun- ja fuolahusbálvalus	Prošeakta: "MMS-skovi jorgaleapmi ja heiveheapmi diagnosa demensa ektui – sámi symbolaid geavaheapmi čielggadusas."
Unjárgga gielda/Nesseby kommune	Prošeakta: "Buoš dearvvašvuoda- ja sosiálabargiid oahpaheapmi kulturáddejumis."
Davvi Girji OS	Prošeakta: Girjji almmuheapmi: "Resepa"

